

Ельдар Рязанов завжди унікально вмів поєднувати те, «що хочеться бачити на екрані людям», з тим, що хоче сказати він сам як оригінальна творча особистість. Однак добрий казкар радянського кіно не зміг стати казкарем нової Росії. Його спроба знову всіх утішити і зробити «лагідний» фільм «Привіт, дурні!» виявилася приголомшливим провалом. Помилка Рязанова була типовою для нового кіно пострадянських країн: відображаючи нібито злободенні і знайомі реалії, він не мав глибокого, справді художнього, аналітично-образного внутрішнього зв'язку з дійсністю, яка кардинально змінилася. Це було «несерйозне» в прямому сенсі кіно, на тлі якого раптом стало очевидним, що в найкращих рязанівських комедіях нас приваблювала саме серйозність і глибина погляду на життєвий світ сучасної йому людини. Ельдар Рязанов ніколи не чекав розуміння від глядача. Це глядач, ідучи на його фільм, чекав розуміння. І тепер, з насолодою передивляючись старі фільми майстра, ми чекаємо, що нарешті він знову зрозуміє нас, бо повинен же все-таки хтось великий і добрий нас зрозуміти...

Олена Левченко

«Концерт на вокзалі» Ельдара Рязанова

«Старі шапи»

■ **Автори сценарію:**
Володимир Моїсеєнко,
Юрій Федоров, Ельдар Рязанов
■ **Режисер:** Ельдар Рязанов
■ **Композитор:** Андрій Петров
■ **Продюсер:** Володимир Досталь
■ **Виробництво:**
кінокомпанія «КіноМост»
за участю кіностудії «Луч» (Росія),
2000 рік.

51

Не дивно, що поява нового фільму Рязанова «Старі шапи» на київських екранах змусила мене проробити давно забуту, майже з минулого життя, операцію — потелефонувати на автовідповідач кінотеатру. Після повідомлення про час демонстрації автоголос запропонував послухати ще й анонс фільму. Починався він так: «Чотири відчайдушні жінки — Ахеджакова, Гурченко, Крючкова, Купченко — намагаються помститись одному пройдисвіту...»

Таке безпосереднє поєднання віртуального та реального, звичайно, зворушило і розвеселило. Однак, подивившись фільм і намагаючись зрозуміти, навколо чого ж збирається сильне цілісне враження від цієї строкатої стрічки, я раптом згадала цей анонс. Як не дивно, та Лія Ахеджакова, Людмила Гурченко, Світлана Крючкова, Ірина Купченко не меншою мірою героїні фільму, ніж ті персонажі, яких вони грають. І саме тут полягає глибокий «рязанівський» секрет, який містить авторську відповідь на виклик нової історичної реальності і який поділяє фільм на два майже непок'єднаних шари: поверхневої фабули та культурних смислів.

На рівні персонажів та фабули стрічка подекуди виглядає просто примітивною, і це, безперечно, ро-

бить її досить вразливою для критики. Одномірний свиноподібний «новий» росіянин (Микола Фоменко) обманом виселяє з «престижної» квартири інтелігентну й наївну немолоду самотню жінку (Лія Ахеджакова). Їй на допомогу приходять подруги. Діють вони рішуче й самотійно, і врешті-решт зло покаране, а добро торжествує.

Вкрай ексцентричні вчинки героїнь (як, наприклад, наповнення шикарного автомобіля злодія нечистотами з асенізаційної «золотарки») викликають дружний сміх у залі, особливо серед жіночої його половини. І стає абсолютно очевидно, що поверховий ексцентричний шар розраховано на компенсаторну дію, тобто справді на ту втіху, яку може давати кінематограф глядачеві, реалізуючи глибинні примітивні (без усякого негативного сенсу) фантазії про помсту та надії на торжество справедливості.

Фільм дезорієнтує своєю жанровою еkleктикою, аж поки в якийсь момент не стає зрозуміло, що перед нами жанрове попурі з рязанівських фільмів, свого роду історія його творчості: від мюзиклу («Карнавальна ніч») й ексцентричної комедії «Незвичайні пригоди італійців у Росії» до ліричної комедії («Ста-

52

■ Ірина Купченко, Світлана Крючкова, Людмила Гурченко та Лія Ахеджакова у фільмі «Старі шкапи».
Режисер Ельдар Рязанов. Росія. 2000.

■ Кадри з фільму «Старі шкапи».

рики-розбійники») та до чотиривимірного простору пісенних епізодів («З легким паром», «Жорсткий романс», «Про бідного гусара слово замовте»). Ми впізнаємо ідеї, характерні моральні типажі рязанівських фільмів: і Юрія Деточкіна, що як міг, самотужки боровся з несправедливістю світу, і благородного полковника Валентина Гафта, який нарешті у «Старих шкапах» став генералом, і італійського мафіозі, який у «Старих шкапах» виник як мафіозі російський у органічному виконанні Михайла Євдокимова, і жінку, що, як у «Вокзалі на двох», надихає чоловіка на справжні вчинки, і так далі, і так далі...

Та навіть на фабульному рівні все виглядає не так смішно і весело. Благородний генерал Валентина Гафта оточує військами приміщення суду, де розглядається позов «нового» російського пройдисвіта проти чотирьох героїнь. Якщо справедливості не можна буде знайти навіть у суді, жінок змушений буде захищати він, генерал. На щастя, суддею був Ельдар Рязанов, незвичайно серйозний у суддівській мантії. Героїнь він не просто виправдав, а, посадивши у криту бортову військову машину — одну з тих, що приїхали з генералом, тепло, саме як Рязанов саме з Ахеджаковою, Гурченко, Крючковою, Купченко, попрощався. Щось моторошне було у тому прощанні, у серйозному «суддівському» погляді, яким проводжав режисер машину, і в повільному рухові камери з обличчя героїнь на борт машини до трикутника з написом «Люди!». Цей знак попереджувальний: обережно, мовляв, люди...

Ідучи трохи далі, вглиб рязанівського твору, до власне культурних референцій, ми помічаємо, що у фільмі кожна актриса дивним чином несе з собою всю свою творчу історію, тобто існує у багатовимірному просторі фільму ще й як знакова постать

історії кіно. Цей глибинний вимір на диво близько перегукується із знаковим же і символічним для російської культури «Концертом на вокзалі» Осипа Мандельштама, де автор, запізнившись, прощався з вагоном духовної культури, що залишав спалювану революцією та громадянською війною землю і нісся на батьківщину в небеса. До речі, поїзд піднімався в небо й у Рязанова в фільмі «Небеса обітовані», та тоді такої сильної асоціації з мандельштамівським твором не виникало. Рязанов у «Старих шкапах» концептуально справді близький до думки про те, що прекрасне покидає нас, але воно не зникає, бо у духовного завжди є батьківщина. Фільм Рязанова — це акт духовного розуміння сучасної ситуації. Адже всі ті руйнівні речі, що поряд із свободою несе нова **для нас** культура і цивілізація, давно описані, систематизовані і покладені в ряд класики західної думки. І все це ми нібито й читали, та читати і переживати — це речі навіть не близькі. Все своє ми повинні осмислювати самотужки і заново. До того ж наші посттоталітарні країни мають і оригінальну рису — зневагу на всіх рівнях, від ідеології до щоденної свідомості, до «старого» покоління. Причому культивується ця зневага засобами радянської ідеології: молоді люди, які кажуть, що голосують «за майбутнє», навіть уявити не можуть, що «старе» покоління це вже давно проходило, й історія змушена весь час просто повторювати свої уроки.

Фільм Рязанова вражає. А найсильніше вражає, як правило, те, що не співпадає з твоїми очікуваннями. Чекалося, що у фільмі буде чотири зіркові партії, однак зіркова партія була одна: акторський ансамбль у найвищому сенсі слова, де героїні грали так само, як існували за сюжетом фільму — не для когось чи для чогось, а одна для одної. Якщо термін «творче самозречення» можна вжити для назви цього явища, то тут було саме воно, несподіване, вражаюче і очищуюче. Це досить сильний етичний урок творчій інтелігенції, і одночасно — це варіант того шляху, який є спасінням для мистецтва. Який міг би стати спасінням для мистецтва...